

3. Громова І. І., Мартинюк Н. В., Шевченко, О. В. Система підготовки майбутніх вчителів до використання технологій штучного інтелекту. *Інформаційні технології в освіті*. 2020. № 39, С. 9–33.

4. Лисенко О. Використання технологій штучного інтелекту у підготовці майбутніх учителів інформатики. *Проблеми сучасного педагогічного процесу*. 2020. 1(62), С. 184–187.

5. Чепіль Т. В. Використання технологій штучного інтелекту в освітньому процесі підготовки майбутніх учителів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Педагогічні науки»*. 2019. (25). С. 128–133.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-24>

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА РЕАЛІЗАЦІЮ СВОБОДИ НАУКОВОЇ ТВОРЧОСТІ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ДИСЕРТАЦІЇ

Короєд Сергій Олександрович

доктор юридичних наук, професор,

в.о. президента,

Науково-дослідний інститут публічного права

м. Київ, Україна

Як відомо, вчений є основним суб'єктом наукової і науково-технічної діяльності, якому Конституція і Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність” гарантують свободу наукової творчості при проведенні фундаментальних та (або) прикладних наукових досліджень, в тому числі при роботі над дисертацією. Це рівною мірою стосується як здобувачів ступеня доктора філософії, так й ступеня доктора наук, які проводять власні наукові дослідження та оформлюють свої наукові результати саме у вигляді дисертацій.

Проте в умовах воєнного стану зазначена свобода зазнає певних обмежень. Так, вже на першому етапі роботи над дисертацією – при виборі теми та обґрунтуванні її актуальності здобувач має враховувати зв'язок теми з науковими програмами, планами, темами, та керуватись зокрема Переліком пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2023 року, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 р. № 942 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 9 травня 2023 р. № 463), Тематикою наукових досліджень і науково-

технічних (експериментальних) розробок Міністерства освіти і науки України на 2022–2026 року, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 03.02.2022 № 109 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 04.11.2022 № 987). Адже зазначена тематика в основному стосується явищ і процесів внаслідок збройних конфліктів, в умовах воєнних дій та післявоєнного відновлення країни. Проте, якщо науково-технічні (прикладні) результати наукових досліджень можуть відповідати зазначеній “новій” тематиці (адже одержані за результатами прикладних наукових досліджень знання можуть бути використані для практичних цілей в умовах воєнного стану та у зв’язку із воєнними діями), то результати фундаментальних наукових досліджень меншою мірою можуть бути безпосередньо використані в умовах воєнних дій (у зв’язку із збройним конфліктом) відповідно до затвердженої нової тематики наукових досліджень в сучасних реаліях війни.

Обравши і затвердивши тему дисертації здобувач в подальшому переходить до підбору та опрацювання літератури, проведення експериментів, анкетування тощо, тобто збирання даних для дослідження. Залежно від напрямів досліджень, в окремих здобувачів виникли передусім труднощі проведення експериментів в умовах ведення воєнних дій, коли дослідницька інфраструктура (наприклад, лабораторії) зруйнована або пошкоджена. До речі, ці обставини керівництво Міністерства освіти і науки визнає одним із перших викликів і однією із перших гострих проблем у сфері науки та інновацій, яку спричинила широкомасштабна агресія російської федерації проти України [1, с. 196–199].

Водночас для більшості здобувачів, які працюють над дисертаціями, незалежно від того, які наукові дослідження вони проводять (фундаментальні або прикладні), в умовах воєнного стану виникли об’єктивні перешкоди в користуванні бібліотеками (припинення роботи читальних залів через повітряні тривоги; вимушене переселення здобувачів до міст, де немає бібліотек із потрібною літературою тощо), в яких зберігається більшість літературних (зокрема наукових) джерел, яких немає в оцифрованому вигляді у вільному доступі в мережі Інтернет. Разом з тим, як відомо, фрагменти оприлюднених (опублікованих) текстів інших авторів, їх ідеї і наукові результати можуть включатися до дисертації виключно із посиланням на джерело (абз. 2 п. 9 Вимог до оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40).

На відміну від більшості літературних джерел, в мережі Інтернет є повний доступ лише до текстів раніше захищених дисертацій, а також до статей у наукових фахових виданнях (журналів, збірників наукових праць), автори яких так само опрацьовували літературні джерела, використовували наукові результати і думки (ідеї) інших науковців,

робивши відповідні посилання на джерела, з яких запозичили матеріал. І тут здобувачам, у яких відсутній фізичний доступ до літературних першоджерел інформації у зв'язку із обмеженням доступу до бібліотек в умовах воєнного стану, може допомогти цитування за вторинними джерелами – “цитування по цитаті”. І хоча, як зазначається в методичній літературі, що використання вторинних джерел є обґрунтованим тільки на етапі знайомства з проблемою дослідження і дослідження основного категоріального-термінологічного апарату роботи, а всі цитати, що наводяться в науковій роботі, повинні бути самостійно перевірені за першоджерелами [2, с. 30–34], проте в умовах обмеженої фізичної доступності до літературних першоджерел інформації безпосереднє ознайомлення з науковими текстами інших авторів, які передбачається використати в тексті дисертації шляхом цитування є об'єктивно неможливим, у зв'язку з чим не можна, на наш погляд, вважати порушенням академічної доброчесності використання таких наукових текстів (із відповідними посиланнями на них), які містяться в дисертаціях і фахових статтях інших авторів, за умови чіткого відображення здобувачем в тексті своєї дисертації цього факту, вказуючи при цьому посилання на обидва джерела (в такому випадку факту плагіату не буде, адже запозичений фрагмент тексту або процитована думка іншого автора не буде вважатись такою, що опублікована під іменем здобувача, який не є автором такого тексту чи думки). Хоча погоджуємось, що зловживати таким цитуванням не варто, адже це може перетворити власне наукове дослідження (зокрема власну послідовність викладу матеріалу) до відтворення (послідовного копіювання) дослідження іншого автора.

Якщо ж говорити про дослідження в галузі права, то від початку військової агресії й протягом п'яти місяців здобувачі були позбавлені доступу до Єдиного державного реєстру судових рішень, інформацію з якого зазвичай використовують як емпіричну основу більшості юридичних досліджень. Не виключно, що здобувачі інших галузей знань так само для своїх досліджень використовують певні спеціальні Інтернет-ресурси, доступ до яких було обмежено у зв'язку із воєнним станом, що вплинуло на підготовку дисертацій.

Отже, вище нами було наведено лише кілька проблем при підготовці дисертацій, спричинених воєнним станом та безпосередньою військовою агресією російської федерації проти України, що певною мірою вплинуло на реалізацію здобувачами свободи наукової творчості та створило певні тимчасові перешкоди в проведенні дослідницької роботи. Проте навіть такі, хоч й об'єктивні, але тимчасові обставини не мають зупиняти наукові процеси та ставати на заваді науковим пошукам майбутніх докторів філософії і докторів наук. Не варто забувати, що будь-які об'єктивні перешкоди, в т.ч. й наведені вище, можуть усуватись

зокрема шляхом зміни теми дисертації (повного або часткового корегування тематики дослідження) в межах обраної спеціальності.

Література:

1. Освіта України в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичний збірник / За заг. ред. С. Шкарлета. К., 2022. 358 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analityc.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf>.

2. Кудінов І. О. Основи наукового цитування. URL: <https://www.donnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/8/2019/08/Kudinov-I.O.-Osnovi-naukovogo-czituvannya.pdf>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-25>

ПІДГОТОВКА ДИСЕРТАЦІЇ В ПЕРІОД ВОЄННИХ ДІЙ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ВИВЧЕННЯ: СИСТЕМНИЙ ПІДХІД

Костенко Олена Валеріївна

*аспірант кафедри освітології та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені*

*Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна*

Підготовка дисертації як початковий щабель науково-педагогічної діяльності, з одного боку, має національний характер, а з іншого, – створює та постійно репродукує власну супранациональну систему зі своїми законами, правами та обов'язками.

Глобалізаційні процеси, що поступово набирали обертів за останні десятиліття, викристалення англійської мови в якості світової сучасної наукової *лінгва франка*, а також (не в останню чергу) мережеві інтернет-шляхи подолання ковідної кризи вплинули на українську науково-педагогічну діяльність не лише негативно. Серед видимих плюсів можна виділити перехід рівня комп'ютерної та іншо-(англо)мовної грамотності на більш високий рівень та інтенсифікацію контактів з представниками наукової спільноти з інших країн.

На даному етапі свого розвитку українські дисертанти – майбутні науковці та педагоги – зіткнулися з новими викликами, спричиненими війною [2; 1]. Вкрай важливим для молодих науковців усіх соціальних дисциплін є досконале вивчення ситуації, що склалася. Адже саме під